

VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM
HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI

TRẦN VĂN SÁNG

ĐỊA DANH
CÓ NGUỒN GỐC NGÔN NGỮ DÂN TỘC THIỂU SỐ
Ở TÂY THỪA THIÊN HUẾ

LUẬN ÁN TIẾN SĨ NGỮ VĂN

HÀ NỘI- 2013

VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM
HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI

TRẦN VĂN SÁNG

ĐỊA DANH
CÓ NGUỒN GỐC NGÔN NGỮ DÂN TỘC THIỂU SỐ
Ở TÂY THỪA THIÊN HUẾ

Chuyên ngành: Lý luận ngôn ngữ

Mã số: 62 22 01 01

LUẬN ÁN TIẾN SĨ NGỮ VĂN

NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC:

- 1. PGS.TS. NGUYỄN TƯỜNG LAI**
- 2. PGS.TS. ĐOÀN VĂN PHÚC**

HÀ NỘI- 2013

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu, kết quả nêu trong luận án là trung thực và chưa từng được ai công bố trong bất kỳ công trình nào khác.

TÁC GIẢ LUẬN ÁN

Trần Văn Sáng

DANH MỤC CÁC TỪ VIẾT TẮT VÀ QUY ƯỚC TRÌNH BÀY

1. Danh mục các từ viết tắt

Chữ viết tắt	Chữ viết đầy đủ
DTTS	Dân tộc thiểu số
Địa danh gốc DTTS	Địa danh có nguồn gốc ngôn ngữ dân tộc thiểu số ở Tây Thừa Thiên Huế
YTTL	Yếu tố tổng loại
YTLB	Yếu tố loại biệt
ĐHTN	Địa hình tự nhiên
ĐVHC	Đơn vị hành chính
CTNT	Công trình nhân tạo
CTGT	Công trình giao thông
T	Gốc Tà-ôi
K	Gốc Cơ-tu
P	Gốc Pa-cô
BĐ 1982	Bản đồ Quân sự 1982
BĐ 2007	Bản đồ Quân sự 2007
BĐ 2009	Bản đồ Địa lí tổng hợp Thừa Thiên Huế 2009
DMHC	Danh mục hành chính

2. Quy ước trình bày

(1) Do cố gắng tránh trình bày dài dòng, lặp lại nhiều lần, trừ những lúc cần giải thích chi tiết, chúng tôi quy ước cách viết cụm từ: “*địa danh gốc DTTS*” trong luận án được hiểu tương đương là “*địa danh có nguồn gốc ngôn ngữ DTTS ở Tây Thừa Thiên Huế*”.

(2) Chữ viết dùng để ghi các địa danh gốc DTTS trong luận án, chúng tôi sử dụng các quy định về mẫu chữ viết trong các tài liệu sau:

+ Chữ viết dùng để ghi địa danh gốc Cơ-tu theo “*Tiếng Katu*” của Nguyễn Hữu Hoàn và Nguyễn Văn Lợi, Nxb Khoa học Xã hội, 1998.

+ Chữ viết dùng để ghi địa danh gốc Pa-cô, gốc Ta-ôi theo “*Sách học tiếng Pa-cô Ta-ôi*”, Nxb Thuận Hóa, Huế, 1986.

+ Chữ viết dùng để ghi địa danh gốc Bru-Vân Kiều theo, *Tiếng Bru-Vân Kiều*, Hoàng Văn Ma, Tạ Văn Thông, Nxb Khoa học Xã hội, Hà Nội, 1998.

(3) Các ví dụ địa danh trình bày trong luận án được diễn giải như sau: cách ghi chữ Quốc ngữ - cách ghi chữ DTTS - ý nghĩa của các thành tố. Ví dụ: *thôn A Ngo* (*veel Ango* - thôn, cây thông)

(4) Để ghi địa danh gốc DTTS theo kí hiệu phiên Quốc tế, luận án sử dụng bộ kí hiệu phiên âm SIL Doulos IPA.

5. Tên các tộc danh hiện có nhiều cách viết khác nhau, luận án thống nhất cách viết tên các tộc danh là *Tà-ôi, Pa-cô, Cơ-tu, Bru-Vân Kiều*. Cách viết này được chúng tôi sử dụng theo *Danh mục các thành phần dân tộc Việt Nam* do Tổng cục Thống kê ban hành ngày 02 tháng 3 năm 1979.

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	1
1. LÍ DO CHỌN ĐỀ TÀI	1
2. LỊCH SỬ VẤN ĐỀ	1
2.1. Vấn đề nghiên cứu địa danh trên thế giới	1
2.2. Vấn đề nghiên cứu địa danh ở Việt Nam.....	5
2.2.1. Nghiên cứu địa danh từ cách tiếp cận địa lí - lịch sử - văn hoá.....	5
2.2.2. Nghiên cứu địa danh từ cách tiếp cận ngôn ngữ học	5
2.3. Vấn đề nghiên cứu địa danh ở Thừa Thiên Huế.....	7
3. MỤC ĐÍCH VÀ NHIỆM VỤ CỦA LUẬN ÁN	8
3.1. Mục đích	8
3.2. Nhiệm vụ.....	8
4. PHẠM VI, ĐỐI TƯỢNG NGHIÊN CỨU	9
5. Ý NGHĨA CỦA ĐỀ TÀI.....	10
5.1. Về ý nghĩa khoa học	10
5.2. Về ý nghĩa thực tiễn.....	10
6. TƯ LIỆU VÀ PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU	11
6.1. Nguồn tư liệu của luận án	11
6.1.1. Tư liệu thành văn	11
6.1.2. Tư liệu điền dã	12
6.2. Phương pháp nghiên cứu	13
6.2.1. Phương pháp miêu tả	13
6.1.2. Phương pháp ngôn ngữ học điền dã.....	13
7. CẤU TRÚC CỦA LUẬN ÁN.....	14
Chương 1. CƠ SỞ LÝ THUYẾT VỀ ĐỊA DANH HỌC VÀ VẤN ĐỀ ĐỊA DANH, ĐỊA BÀN Ở TÂY THỪA THIÊN HUẾ	15
1.1. DẪN NHẬP.....	15
1.2. CƠ SỞ LÝ THUYẾT VỀ ĐỊA DANH HỌC	16
1.2.1. Khái niệm địa danh.....	16

1.2.2. Vấn đề xác định chức năng của địa danh	19
1.2.2.1. Chức năng cá thể hoá đối tượng	20
1.2.2.2. Chức năng định danh sự vật.....	20
1.2.2.3. Chức năng phản ánh hiện thực.....	20
1.2.2.4. Chức năng bảo tồn văn hóa.....	20
1.2.3. Vấn đề phân loại địa danh	21
1.2.4. Vị trí của địa danh học trong ngôn ngữ học	25
1.2.4.1. Quan hệ giữa địa danh học với ngữ âm học, từ vựng học, ngữ pháp học	25
1.2.4.2. Vị trí của địa danh học trong ngành danh xưng học	26
1.2.5. Mối quan hệ giữa địa danh học với các ngành khoa học khác	27
1.2.6. Các hướng tiếp cận địa danh từ góc độ ngôn ngữ học	28
1.3. VỀ ĐỊA BÀN, ĐỊA DANH TÂY THỪA THIÊN HUẾ.....	29
1.3.1. Giới thiệu chung về Thừa Thiên Huế	29
1.3.1.1. Về địa lí.....	29
1.3.1.2. Về lịch sử	30
1.3.1.3. Về nguồn gốc dân cư	31
1.3.2. Vài nét về địa bàn Tây Thừa Thiên Huế.....	32
1.3.2.1. Về các dân tộc thiểu số ở Tây Thừa Thiên Huế.....	32
1.3.2.2. Đặc điểm các ngôn ngữ dân tộc thiểu số ở Tây Thừa Thiên Huế.....	33
1.4. TIỂU KẾT CHƯƠNG 1	40
Chương 2. ĐẶC ĐIỂM CẤU TRÚC CỦA ĐỊA DANH GỐC DÂN TỘC	
THIẾU SỐ Ở TÂY THỪA THIÊN HUẾ	42
2.1. DẪN NHẬP.....	42
2.2. KẾT QUẢ THU THẬP VÀ PHÂN LOẠI ĐỊA DANH.....	43
2.2.1. Nguyên tắc thống kê - thu thập địa danh	43
2.2.2. Kết quả thống kê - thu thập địa danh.....	44
2.2.3. Kết quả phân loại địa danh	44
2.2.3.1. Phân loại địa danh dựa vào tiêu chí tự nhiên - không tự nhiên.....	45

2.2.3.2. Phân loại địa danh dựa vào tiêu chí nguồn gốc ngôn ngữ	47
2.3. CẤU TRÚC MÔ HÌNH PHỨC THỂ ĐỊA DANH	51
2.3.1. Về yếu tố tổng loại và yếu tố loại biệt trong phức thể địa danh	51
2.3.1.1. Quan niệm yếu tố tổng loại	52
2.3.1.2. Quan niệm yếu tố loại biệt	52
2.3.1.3. Về mối quan hệ giữa yếu tố tổng loại với yếu tố loại biệt	53
2.3.2. Cấu trúc mô hình phức thể địa danh gốc DTTS ở Tây Thừa Thiên Huế	54
2.4. CẤU TRÚC CỦA YẾU TỐ TỔNG LOẠI	56
2.4.1. Về số lượng các yếu tố tổng loại:	56
2.4.2. Về sự chuyển hóa của yếu tố tổng loại	57
2.4.3. Về khả năng kết hợp của yếu tố tổng loại với yếu tố loại biệt	59
2.5. CẤU TRÚC CỦA YẾU TỐ LOẠI BIỆT	62
2.5.1. Về số lượng và hoạt động của YTLB trong các loại hình địa danh	62
2.5.3. Yếu tố loại biệt phức	65
2.5.3.1. Yếu tố loại biệt phức xét về mặt từ loại	65
2.5.3.2. Quan hệ ngữ pháp giữa các thành phần trong yếu tố loại biệt phức.	65
2.6. TIỂU KẾT CHƯƠNG 2	70
Chương 3. ĐẶC ĐIỂM ĐỊNH DANH, NGŨ NGHĨA VÀ ĐẶC TRƯNG	
VĂN HÓA CỦA ĐỊA DANH GỐC DÂN TỘC THIỂU SỐ Ở TÂY THỪA	
THIÊN HUẾ	72
3.1. DẪN NHẬP	72
3.2. PHƯƠNG THỨC ĐỊNH DANH ĐỊA DANH	73
3.2.1. Vấn đề định danh trong ngôn ngữ	73
3.2.1.1. Về khái niệm định danh (nomination)	73
3.2.1.2. Về tính lí do của định danh	74
3.2.2. Phương thức định danh tự tạo	75
3.2.2.1. Định danh dựa vào đặc điểm chính của bản thân đối tượng	75
3.2.2.2. Định danh dựa vào các đặc điểm có liên quan đến đối tượng	75
3.2.3. Các phương thức định danh theo lối chuyển hoá	76

3.2.3.1. Định danh theo lối chuyển hoá trong nội bộ một loại địa danh.....	76
3.2.3.2. Định danh theo lối chuyển hoá giữa các loại địa danh khác nhau....	76
3.3. ĐẶC ĐIỂM NGŨ NGHĨA CỦA CÁC YẾU TỐ CẤU TẠO ĐỊA DANH...	79
3.3.1. Vấn đề ý nghĩa của địa danh.....	79
3.3.2. Đặc điểm ý nghĩa của các yếu tố trong địa danh.....	82
3.3.2.1. Tính rõ ràng về nghĩa của các yếu tố thể hiện qua nguồn gốc ngôn ngữ.....	82
3.3.2.2. Vấn đề phân loại ý nghĩa địa danh gốc DTTS.....	86
3.4. ĐẶC TRUNG VĂN HOÁ THỂ HIỆN TRONG ĐỊA DANH CÓ NGUỒN GỐC DÂN TỘC THIỂU SỐ Ở TÂY THỪA THIÊN HUẾ.....	91
3.4.1. Mối quan hệ giữa văn hóa với ngôn ngữ trong nghiên cứu địa danh.....	91
3.4.1.1. Về khái niệm văn hoá.....	91
3.4.1.2. Ngôn ngữ trong mối quan hệ với văn hoá.....	92
3.4.2. Đặc trưng văn hóa thể hiện qua các thành tố ngôn ngữ.....	95
3.4.2.1. Đặc trưng văn hóa thể hiện qua yếu tố tổng loại.....	95
3.4.2.2. Đặc trưng văn hóa thể hiện qua các chế định ngôn ngữ - văn hóa...	97
3.4.3. Đặc trưng văn hóa thể hiện qua ngữ nghĩa và sự phản ánh hiện thực của yếu tố loại biệt.....	99
3.4.3.1. Sự phản ánh phương diện không gian văn hoá trong địa danh.....	99
3.4.3.2. Sự phản ánh các phương diện văn hóa lịch sử trong địa danh.....	104
3.4.3.3. Sự phản ánh phương diện văn hoá - tộc người của chủ thể định danh	108
3.4.3.4. Sự phản ánh các phương diện xã hội - ngôn ngữ học.....	111
4.5. TIỂU KẾT CHƯƠNG 3.....	114
Chương 4. VẤN ĐỀ CHUẨN HÓA CHÍNH TẢ ĐỊA DANH GỐC DÂN TỘC THIỂU SỐ Ở TÂY THỪA THIÊN HUẾ TRONG TIẾNG VIỆT.....	116
4.1. DẪN NHẬP.....	116
4.2. THỰC TRẠNG CÁCH VIẾT ĐỊA DANH GỐC DÂN TỘC THIỂU SỐ Ở TÂY THỪA THIÊN HUẾ TRONG TIẾNG VIỆT.....	117
4.2.1. Cách viết từ ngữ âm học không thống nhất.....	117

4.2.1.1. Viết rời các âm tiết của các địa danh có nhiều âm tiết	117
4.2.1.2. Viết liền các âm tiết của địa danh đa tiết	120
4.2.2. Cách viết các phụ âm không thống nhất.....	121
4.2.2.1. Viết không thống nhất phụ âm và tổ hợp phụ âm đầu âm tiết	121
4.2.2.2. Viết không thống nhất phụ âm và tổ hợp phụ âm cuối âm tiết.....	123
4.2.3. Cách viết các nguyên âm không thống nhất	125
4.2.4. Chuyển tự không thống nhất.....	126
4.2.5. Phiên âm kết hợp với sự chuyển dịch “trùng lặp về nghĩa”	128
4.2.6. Nhận xét:.....	129
4.3. CÁCH PHIÊN CHUYỂN ĐỊA DANH GỐC DTTS SANG TIẾNG VIỆT	134
4.3.1. Một số đặc điểm ngữ âm - chữ viết các DTTS ở Thừa Thiên Huế (so sánh với tiếng Việt và chữ Quốc ngữ)	134
4.3.1.1. Những tương đồng và khác biệt về ngữ âm.....	134
4.3.1.2. Những tương đồng và khác biệt về chữ viết.....	135
4.3.2. Cách phiên chuyển địa danh gốc DTTS sang tiếng Việt.....	135
4.3.2.1. Một số nguyên tắc khi phiên chuyển	136
4.3.2.2. Những giải pháp cụ thể	136
4.4. TIÊU KẾT CHƯƠNG 4.....	144
KẾT LUẬN	146
TÀI LIỆU THAM KHẢO	151
CÁC CÔNG TRÌNH ĐÃ CÔNG BỐ LIÊN QUAN ĐẾN LUẬN ÁN	166
PHỤ LỤC	